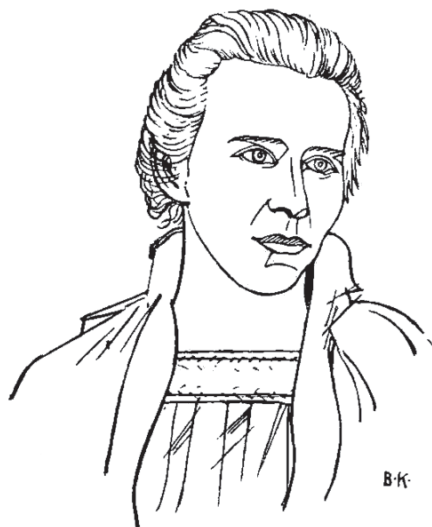

Альманах Богомисліє

32:2

CONTRA SPEM SPERO

Одеса
Одеська Богословська Семінарія
2022

Засновник: Одеська богословська семінарія
Свідоцтво про реєстрацію: KB № 8714
Реєстр: КП № 501
ISSN 0135-5473 (Print)
ISSN 2523-4188 (Online)
Журнал видається з 1990 р.

Том 32, випуск 2 / 2022

Тема номера: «CONTRA SPEM SPERO»

«Богомисліє» – літературно-богословський журнал, який має на меті описати та розвинути богословську думку східноєвропейської євангельської традиції. Його місія – стати містком між Академією та Церквою, щоби сприяти формуванню національної євангельської письмової богословської традиції, богословського підходу та біблійної позиції у повсякденному житті народу Божого. Альманах пропонує відкритий дискусійний простір для обговорення актуальних богословських тем і питань у національній євангельській спільноті. Альманах розрахований на читачів, які цікавляться глибшим, ціліснішим і більш гармонійним вивченням Святого Письма, діл Божих у Церкві та суспільстві, в історії християнства та духовному житті віруючих. Альманах «Богомисліє» потребує ваших молитов і статей.

У дизайні обкладинки використано фотографію ікони зі звільненого села Любимівка Херсонської області, а також мурал художника Banksy на Майдані Незалежності в Києві.

Головний редактор: *Сергій Санніков*
Редакційна колегія: *Олександр Гейченко*
В'ячеслав Герасимчук
Федір Стрижачук
Віталій Станкевич
Тимофій Кондор
Анатолій Бондаренко
Відповідальний секретар: *Лев Голодецький*
Дизайн обкладинки: *Олександр Павличенко*
Технічний редактор: *Лев Голодецький*

Адреса редакції журналу: **bogomysliye@gmail.com**

Усі випуски та статті альманаху можна знайти на сайті журналу, там також можна передплатити отримання друкованої версії журналу:

www.bogomysliye.com

Статті публікуються в авторській редакції зі збереженням авторського копірайту. Думка Редколегії та думка засновника журналу може не збігатися з думкою авторів статей.

Передрук статей журналу тільки з дозволу редакції «Богомисліє». У разі копіювання статей і матеріалів журналу в інтернеті обов'язково вказувати посилання на сайт журналу: **www.bogomysliye.com**

ISSN 0135-5473 (Print)
ISSN 2523-4188 (Online)

© Одеська богословська семінарія, 2022
© Автори статей, 2022
© Олександр Павличенко, дизайн, 2022

Contra spem spero

Contra spem spero – без надії сподіваюсь (с лат.). Це парафраз слів Ап. Павла про віру Авраама з Рим. 4:18. Біблійний текст каже: «Він (Авраам) проти надії увірував у надії» (перек. І. Огієнко); «qui contra spem in spem credidit» (Biblia Sacra Vulgata).

Contra spem spero став крилатим висловом після того, як Леся Українка дуже яскраво сформулювала й використала цю фразу в заголовку свого знаменитого вірша, опублікованого рівно 130 років тому в збірці «На крилах пісні». Головна ідея вірша – це незламність духу за найтяжчих обставин, це внутрішня сила, яка здатна не піддаватися апатії та розпачу, але готова боротися і співати навіть крізь сльози.

Contra spem spero – це пісня смиренного очікування дії Бога, Який обіцяв благословення, але чомусь затримує його. Аврааму вже 100, його дружині 90, а обіцяного сина немає. Коли ж він з'явився, Бог зажадав його Собі. Леся Українка з 12-річного віку боролася з невиліковною виснажливою хворобою – туберкульозом кісток, але залишила цей світ із незламною надією. Миролюбний український народ уже майже рік живе під безперервними ракетними обстрілами агресивного путінізму. Російські військові руйнують не тільки електростанції, а й храми. Але чи не для того Господь затримує обіцяне, щоб зміцнити віру і сформувану живу надію?

Зло завжди сильніше і підступніше за добро. Воно нападає і знищує все на своєму шляху, але завжди програє, тому що в добра є невидиме джерело сили. Це надія, яка жива навіть тоді, коли надії немає, бо вона, як якір, вкорінюється за завісою видимого світу.

Contra spem spero – це, на думку фахівців, оксиморон, а на думку авторів цього випуску – це життя, коли життя немає, це любов до тих, до кого жодної любові немає, це віра всупереч наявній абсурдності, це сміливість попри страх.

Дух незламності життя в умовах війни і твердої надії на справедливий мир наповнює статті другого випуску 32 тому Альманаху. У ньому читач знайде 17 статей, написаних християнами різних країн, життя яких було буквально *перевернуте* війною. Усі вони, пройшовши через біль і страх, говорять про сокровенне. Вони намагаються осмислити крізь біблійні лінзи промисел Божий у цих жахливих подіях.

Віталій Гура знаходить у книзі пророка Авакума прообразні картини російської війни з Україною; **Віталій Станкевич** вбачає в нарадиві страждань, описаному в Першому посланні Апостола Петра, богослов'я живої надії; тему надії продовжує стаття **Федора Стрижачука**, розкриваючи богослов'я надії, яскраво сформульоване Юргеном Мольтманом.

Незгасна надія залишається у християн навіть попри вимушену втечу з рідних теренів. Темі кризової еміграції присвячені дві статті нового числа. Це стаття **Ярослава Тена**, що виявляє проблеми і різні ставлення до сучасної еміграції, і стаття **Олексія Волчкова**, який аналізує історичний факт втечі єрусалимської громади в Пеллу під час Юдейської війни. Богословську картину доповнює стаття **Дмитра Проніна**, яка показує, як працювати з важким минулим, долаючи його в сьогоденні, і стаття **Сергія Борушка**, в якій розглядаються типові підходи до формулювання проблеми зла і пропонуються смиренні поради – як звільнитися від пригніченості у стражданні.

Цей номер містить великий розділ біблійної есеїстики. Пастор **Олександр Нагірняк** роздумує на сходах напівзруйнованого маріупольського молитовного будинку про правду і любов; **Олександр Малов** з'ясовує вплив російської військової агресії на екологічний простір Східної Європи; **Костянтин Тетерятников** шукає відповідь на питання – що означає бути християнином під час війни?

Адреас Патц показує на прикладі відносин російських та українських євангельських християн радикалізацію та розшарування християнства останнього часу; московський публіцист **Кирило Гласов** мужньо піднімає проблему християнської свободи в російському тоталітарному суспільстві.

В Альманасі добре репрезентований історико-богословський блок статей, що висвітлюють тему війни і конфліктів із перспективи євангельського богослов'я. Це стаття **Анатолія Бондаренка**, яка порушує гострі питання: Чи можлива відмова від насильства в суспільстві гріха? Що може рекомендувати пастор членам своєї церкви, які вимушено стикаються з насильством?

4 **Дмитро Фімушкін** на підставі праці Рейнгольда Нібура намагається зрозуміти, чи закликає Біблія до пацифізму, чи виправдовує справедливе насильство, і доходить висновку, що однозначної відповіді немає, і кожен має ухвалювати рішення на підставі особистої герменевтики біблійного тексту. Аналогічний висновок робить **Олег Борноволок**, який на численному матеріалі з історії руху християн віри євангельської доводить, що загальноцерковні рішення щодо воєнного питання є неприйнятними, і кожному вірянину доведеться вирішувати його відповідно до голосу совісті.

Ліна Бородинська у статті «*Мова, якою говорить церква*» розповідає про важкий і тернистий шлях становлення богослужбової української мови в євангельській спільноті в умовах багаторічного агресивного нав'язування українцям русифікації.

Останній розділ Альманаху за традицією присвячений рецензіям. Цього разу **Ярослав Тегза** запропонував аналітичну рецензію на книжку «*Чи потребуємо козла відпущення? Насильство та відкуплення у біблійних Писаннях*» Раймунда Швагера, що розвиває ідеї Рене Жерара про наслідувальне (міметичне) бажання, котре охоплює людей і веде до насильства всіх проти одного.

Для обкладинки цього числа Альманаху, яку виконав наш постійний дизайнер **Олександр Павличенко**, використано фотографію ікони зі звільненого села Любимівка на Херсонщині. Поруч із церквою знаходився тренувальний табір російських військових. На зворотному боці обкладинки тему надії понад усяку надію демонструє мурал англійського вуличного художника Banksy на Майдані Незалежності в Києві.

Закінчити ознайомлення з новим числом *Богомислія* хотілося б останньою строфою з вірша Лесі Українки «*Contra spem spero!*»

Так! я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть думи сумні!

Санніков С.В.

Головний редактор Альманаху *Богомисліє*

ЗМІСТ АЛЬМАНАХУ БОГОМИСЛІЄ

Сергій Санніков Contra spem spero	3
---	---

РОЗДУМИ НАД СЛОВОМ БОЖИМ

Віталій Гура Досвід прочитання книги пророка Авакума під час війни	10
Віталій Станкевич Наратив страждань і богослов'я живої надії в Першому посланні апостола Петра	30
Олексій Волчков Втеча в Пеллу	46

БОГОСЛОВСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ

Федір Стрижачук Богослов'я надії Юргена Мольтмана: джерело надії у часи страждань	78
Дмитро Пронін Богослов'я пам'яті: Місіональний погляд на природу пам'яті та її роль у опрацюванні важкого минулого	90
Сергій Борушко Проблема зла і можливі підходи до її вирішення	105
Андреас Патц Радикалізація взаємовідносин християн на прикладі протистояння Росії та України	112

БОГОСЛОВСЬКІ НАРИСИ

Кирило Гласов Де кілька слів про свободу, або як судить чужого раба?	140
--	-----

ТОМ 32, ВИПУСК 2 (2022)

Олександр Нагірняк

Правда і любов: Роздуми пастора на сходах
молитовного дому 163

Олександр Малов

«Ті, хто нищать землю»: екобогословський погляд
на російсько-українську війну 179

Дмитро Фімушкін

Пацифісти праві мілітаристи 197

Костянтин Тетерятников

Бути християнином під час війни 212

Ярослав Тен

Біль еміграції. Боягузливість або мужність почати знову 222

БОГОМИСЛІЄ В ІСТОРІЇ

Олег Борноволоков

Військове питання і євангельський рух:
Історичний контекст 242

Ліна Бородинська

«Як же кожен із нас чує власну мову?»:
Мова, якою говорить церква 266

Анатолій Бондаренко

Відмова від насильства: богословські засади
та історична практика християнських общин 298

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ БОГОМИСЛІЄ

Ярослав Тегза

Чи потребуємо козла відпущення? Насильство та
відкуплення у біблійних Писаннях. (Рецензія) 314

Авторам та читачам 323

БУТИ ХРИСТІЯНИНОМ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. У статті підняте актуальне питання про відповідальність християн під час війни. В статті підкреслюється необхідність розуміння нової реальності життя християнина, яке спричинене війною, також показана необхідність орієнтуватися на всі тексти Божого Слова, які говорять про ключові принципи відповідальності християнина під час війни.

В статті робиться акцент на важливість не губити християнську ідентичність яка полягає у любові до всіх людей, у молитві за тих хто при владі, а також у вмінні не прив'язуватися до матеріальних речей цього світу. Стаття характеризується багатовекторністю й різноплановістю, а також виходить за межі власної конфесії в розумінні відповідальності християн під час війни.

Ключові слова: війна, національне питання, християнин, біблійний погляд, християнська відповідальність.

Title: Being a Christian in times of war.

Annotation. The article raises an urgent question about the responsibility of Christians during the war. The article emphasizes the need to understand the new reality of a Christian's life, which is caused by war, and also shows the need to focus on all the texts of God's Word, which speak about the key principles of a Christian's responsibility during war.

The article emphasizes the importance of not losing one's Christian identity, which consists in loving all people, praying for those in power, and not being attached to the material things of this world. The article is characterized by multi-vector and multifaceted nature, and also goes beyond the boundaries of one's own denomination in understanding the responsibility of Christians during the war.

Key words: war, national question, Christian, biblical view, Christian responsibility.

Костянтин Тетерятников, PhD, кандидат філософських наук (Кременчук, Україна). ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9741-7379>

ВСТУП

◆ Військова агресія, яка була застосована російськими озброєними силами проти України 24 лютого 2022 року застала більшість євангельських християн зненацька. Ми всі чули про військові чутки, але не всі хотіли вірити, що війна увірветься в наше життя. Тепер, після дев'яти місяців з початку війни, ми почали розуміти, що війна між Росією і Україною розпочалася набагато раніше, а зараз іде «гаряча» стадія цього конфлікту і війна набула класичного вигляду, коли війська агресора окунують нашу територію. За ці місяці війни ми бачили не тільки стрімкий наступ армії агресора, але і військові поразки цієї армії.

Більшість з нас по-іншому стали відноситись не тільки до війни, але і до військових своєї країни. І це зрозуміло, бо спокій в нашій країні і мирне небо залежить від українських збройних сил, не забуваючи про Бога – який дарує перемогу. Надіятися на те, що країна агресор зміниться на краще, вже не доводиться. З іншого боку, українська держава опинилася перед новою реальністю. Наш час змінився. Але зміни пішли в протилежний бік. Таке відчуття, що ми повернулися назад в минуле. І нашими сучасними «печенігами», «половцями», та «татаро-монголами» стали російська держава з її чекістським керівництвом, яке прагне відновити свої державні кордони, котрі були порушені ще 1991 році, коли розпався Радянський Союз.

Тепер християни в своїй більшості перестали бути пацифістами, перестали бути аполітичними, перестали бути маргінальними, але в цій метаморфозі християнам треба залишатися християнами. Християни повинні розуміти, що ця війна допущена Богом і є випробовуванням не тільки для молоді української державності, але і для українських євангельських протестантів різних деномінацій.

Це випробовування має не тільки моральний і духовний вимір, але також він включає і екклезіологічну сторону, і питання національності і патріотизму, а також наше відношення як до життя, так і до майна і нерухомості, яке більшість залишила, а багато хто і втратив її. Саме про це ми і поміркуюємо в цій статті.

РОЗУМІННЯ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ, ЯКА СПРИЧИНЕНА ВІЙНОЮ

◆ Українські християни, стикнулися з новими для себе умовами спричиненими війною. Це перша війна, яку веде Україна з початку проголошення незалежності і ми ще не знаємо, як реагувати на нові виклики цієї жахливої війни. Зрозуміло, що ми виявилися невідповідними до неї. І тепер не знаємо, як правильно реагувати. Ще однією реальністю стало повне відокремлення від російського євангельського норративу. Більшість

християн тепер не озираються на Москву, але вони також відчують, що не має на кого озиратися.

Західні моделі для більшості стали неприйнятними, а християнський досвід країн, які зараз проходять випробування війною євангельським християнам не знайомий. Взагалі, християнам України багато що треба проходити самостійно, «йти своїм шляхом».

Де хто з «духовних» християн хоче дорікнути українські церкви і українських віруючих у тому, що вони сильно зосереджені на війні і не розуміють, що війна України з Росією – це війна «царств цього віку...», а ми «не від цього світу...», а тому ми не тільки повинні засуджувати війну, але і не приймати в ній безпосередній участі. І як приклад, ставлять досвід Єрусалимської церкви, яка залишила місто, після початку Юдейської війни в 66 році н.е., коли радикально настроєні євреї повстали проти римлян. Тоді християни, замість того, щоб підтримати повстання проти римлян, зайняли нейтральну позицію і залишили місто, перейшовши в Пеллу. Це до речі ніяк на заважило імператору Нерону розпочати переслідування християн Риму у 68 році, але християни Єрусалиму своїм вчинком показали, що вони проти війни. Цю ситуацію необхідно прокоментувати.

По-перше, юдеї першого сторіччя не прийняли Христа, вважаючи його за лжемесію і замість нього чекали Месію, який би визволив їх від римського поневолення. Тому супротив зелотів юдейські християни сприйняли як тих, хто ще чекав першого приходу Месії, який повинен був відкритися під час повстання. І зрозуміло, що християни Єрусалиму не могли підтримати це хибне розуміння, тим більше вони пам'ятали пророцтво Христа про облогу Єрусалиму і необхідність тікати з міста під час цієї облоги – «Коли ж побачите, що Єрусалим оточений військами, тоді знайте, що наблизилося його спустошення. Тоді ті, хто в Юдеї, хай втікають у гори, а хто всередині міста, хай виходять; ті, хто в околицях, хай не входять в нього, бо то будуть дні помсти, щоби сповнилося все написане» (Лук. 21:20-22).

По-друге, українські християни знаходяться в іншій реальності. На їх державу, яка має тисячолітню християнську історію, напала інша країна, яка останні тридцять років запевняла всіх в своїх миролюбивих намірах. Тепер, коли стало зрозуміло, що війна розпочалася, християни України почали рух допомоги армії, біженцям, і стали пліч опліч із захисниками вітчизни. Тобто у нас зовсім інший контекст, ніж у юдейських християн, мешканців Єрусалиму I-го століття.

Багато хто з християн запитує про причини цієї війни між Росією і Україною. Легше за все дати просту відповідь: Бог покарав народ України за їхні гріхи та беззаконня. Тобто, якби у 90-ті та двохтисячні роки люди в Україні навернулися до Бога, то такого б не було. Але не все так просто

як здається на перший погляд. Бо духовне пробудження, яке розпочалося після розпаду Радянського Союзу найбільший плід принесло саме в Україні. Помилка яку зробили українці в дев'яності, пов'язана з їх наївністю і недалекоглядністю. Ми вважали, що для того, щоб ніхто з нами не воював, нам необхідно бути миролюбними, а якщо так, то нам армія не необхідна.

Протестанти в Україні підкреслювали свій пацифізм і аполітичність, а тому і не могли побачити війну в майбутньому. Де хто більше акцентував на те, що переслідування віруючих повернуться, але ніхто не знав в який спосіб. І тепер, коли на окупованих територіях забирають молитовні будинки, вбивають служителів і переслідують за віру, то тепер стало зрозуміло, як будуть відбуватися переслідування на українській землі.

Саме головне, що ті тридцять років відносного миру і спокою, які були в Україні після проголошення незалежності 24 серпня 1991 року, тепер ми розуміємо, що вони були часом «невикористаних можливостей» для того, щоб приєднатися до НАТО, вступити в Європейський Союз і т.д.. Ті гарантії, які були підписані в Будапешті після ядерного роззброєння України так і не спрацювали. І це зрозуміло, що ніхто не буде захищати Україну замість українців.

Бо ідеологи російського шовінізму вважають, що України, як держави просто не існує. Поява України – це помилка, яка з'явилася в результаті розпаду Радянського Союзу в 1991 році і її необхідно виправити. Ми всі розуміємо, що Радянський Союз – це назва Росії в минулому, і ця держава, просто хоче повернутися на свої історичні кордони та вернути свої досягнення після блискучої перемоги в II Світовій війні в 1945 році. Так що головною причиною розпочатої Росією війни – є російський шовінізм і імперіалізм. І ці хвороби російського народу невиліковні в природній спосіб. Росіяни тільки через поразку у війні зможуть зрозуміти свої проблеми і розпочати процес всенародного каяття за свої колективні гріхи. Але для цього потрібен час. Тому треба визнати, що україно-російська війна ще не скоро закінчиться.

СПРАВЖНІ ОРІЄНТИРИ ХРИСТІЯН ПІД ЧАС ВІЙНИ

◆ Біблія – є Словом Божим для християн, але ця книга не писалася тільки під час життя Христа і Апостолів. 66 канонічних книг Біблії писалися на протязі 1600 років і на час приходу Христа вже було написано 39 книг Старого Завіту, який доречи був Біблією для Христа і апостолів.

Ні Христос, ні апостоли не відкинули Слово Боже Старого Завіту, а апостол Павло в одному з останніх своїх листів, пише до Тимофія і наполягає, що «все Письмо богонатхненне і корисне...» (1 Тим. 3:16). А це значить, що ми як християни, можемо використовувати в своєму повсякденному житті не тільки тексти з Нагорної проповіді про любов до ворогів,

але і тексти з книги Вихід, де говориться про «...око за око, зуб за зуб...». Тобто ми не тільки прощаємо своїх ворогів, але і чекаємо справедливої відповіді і помсти від Бога.

Іншими словами, нам необхідно звертатися до Божого Слова, яке є «...світильником для моїх ніг, світлом на моїй стежці!» (Пс. 119:105). Нам необхідно полонити сучасні виклики і дивитися на них через призму Божого Слова. А про що каже Боже Слово? Воно нас попереджає про останні дні, як про «дні лукаві...» (Еф. 5:16) і що саме «в останні дні настануть скрутні часи, бо люди будуть самолюбні, грошлюбні, чванливі, горді, наклепники, батькам неслухняні, невдячні, нечестиві, недружелюбні...» (2Тим. 3:1-3). Так от, для нас, ці скрутні часи настали.

Всевишній закрив двері минулого і ми не знаємо, апокаліпсис прийшов тільки для нашої країни, чи взагалі для всього світу? Для нас наступили часи «великої скорботи», хоча ми розуміємо суб'єктивність цього моменту. Нам важко і ми бачимо тільки погане. Ми відчуваємо, що нашу країну знищують, використовуючи сучасну зброю винищення мирного населення, яке в свою чергу змушене залишати власну країну, поповнивши цим мільйони біженців по всьому світу.

З іншого боку, нічого не змінилося. Історики і науковці пишуть, що ми живемо в час «нового Середньовіччя»...^[1] Тобто, таке відчуття, що ми повернулися назад в минуле. Всі досягнення, яке людство надбало в останнє десятиріччя ХХ століття, випарилося і ми залишилися один на один зі злом, яке просто нівелює людське добро... І нас бентежить тепер не тільки поява цього «первозданного» зла, а і те, до яких кордонів воно розповсюдиться?

Нас бентежить також і те, що джерелом цього зла став народ «богоносець». Так ще називають російський народ і не зрозуміло, це іронічне порівняння, чи ні^[2]. Про це писали Бердяєв і Лоський в своєму творі – «Русский народ. Богоносец или хам?». Багато хто чекав всесвітнього духовного пробудження, яке повинно було розпочатися в Росії і розійтись по всьому світу. Наприклад, Хадсон Тейлор, відомий місіонер в Китаї (кінець ХІХ ст.), говорить про ведіння в якому він баче «велике національне духовне пробудження, якому не буде рівних, і це пробудження розповсюдиться по всьому світі, після чого прийде Христос...»^[3]. Так в це вірив І.М. Проханов, про що він пише в своїй автобіографічній книзі^[4].

[1] Еко, У. Средние века уже начались. <https://web.archive.org/web/20140620204317/http://anthropology.ru/ru/texts/eco/midages.html>

[2] Бердяев Н. А., Лосский Н. О. Русский народ. Богоносец или хам? — Москва: Алгоритм-издат ООО, 2014. — 240 с.

[3] Пророчества о России. https://www.youtube.com/watch?v=6zohjPDp_sQ

[4] Проханов И. С. В котле России, 1869-1933 : Автобиограф. с изложением основных фактов движения евангельских христиан в России. – Chicago: Всемир. союз евангел. христиан, 1992..

Як бачимо, ці пророцтва ще не виповнилися і не зрозуміло, чи взагалі вони виповняться колись. Іншими словами, надії багатьох християн зіткнулися з жорстокою реальністю і нам легше вірити апостолу Павлу, ніж Хадсону Тейлору... І це правильний вибір! Бо Слово Боже допомагає нам жити без ілюзій. А що це були за ілюзії? Ми вірили в особливу духовність і відкритість до Бога у російського народу. Такий ілюзорний погляд ми можемо побачити в книзі Петра Дейнеки (молодшого) – «Восприятие великой страны», де він пояснює американським християнам, чому їм необхідно інвестувати в російський простір^[5]. Але ці ілюзії про духовність росіян були знайомі деяким представникам цієї національності, про яких згадує Петро Кралюк в своїй статті – «Чи є росіяни християнами? І чому військові Росії нищать православні храми?»^[6], коли цитує Олександра Солженіцина в його повісті «Один день Івана Денисовича» про язичництво росіян – «Почув Альошка, як Шухов вголос Бога похвалив, і обернувся: – Адже так, Іване Денисовичу, душа-то ваша просить Богу молитися. Чому ж ви їй волі не даєте, га? Косо глянув Шухов на Альошку. Очі, наче свічки, теплом пломеніють. Зітхнув. – Тому, Альошка, що молитви ті, як заяви, або не доходять, або «в скарзі відмовити»^[7].

Тепер ми відчуваємо, що можемо жити без ілюзій і щодо росіян, і щодо пострадянського простора і тепер нам нічого не залишається робити, як відкрити для себе біблійні основи християнської відповідальності під час війни.

БІБЛІЙНІ ОСНОВИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

◆ Біблія не обіцяє, що світ до другого приходу Христа буде жити без воєн та збройних конфліктів. Так Джон Пол Ледерак, який присвятив темі примирення і розбудові миру, пише, що під час написання книги «Розбудова миру. Стале примирення в розділених суспільствах» в світі точилося сорок чотири конфлікти в тридцяти дев'яти країнах^[8]. Історія світу – це історія воєн.

В Євангелії від Матвія, в проповіді Христа про кінець часів, ми знаходимо такі слова – «...постане народ проти народу, і царство піде на царство...». Тобто війни будуть завжди поки існують земні царства. І цей реалістичний сценарій нашого життя ніщо не може стримати. Міжнародне

[5] Дейнека П.П. Восприятие великой страны. – М.: Ассоциация «Духовное возрождение», 2002. – 64 с.

[6] Кралюк П. Чи є росіяни християнами? І чому військові Росії нищать православні храми? <https://www.radiosvoboda.org/a/tserkva-viyna-rosiya/31884437.html>

[7] Солженицын А.И. Один день Ивана Денисовича. – СПб.: Издательская группа «Лениздат», 2012.

[8] Ледерак Джон Пол. Розбудова миру. Стале примирення в розділених суспільствах. – К.: «Дух і літера», 2019. – 24 с.

право безсиле проти агресивності народів, тим більше, якщо ці народи прагнуть захоплювати чужі території.

Люзія про перевагу західної цивілізації і про її спроможність стримувати руйнівні політичні сили зазнала поразки. Європа, яка не знала великих війн між двома державами ще з середини ХХ століття, коли закінчилася Друга світова війна, знов палає від війни. На цей раз, агресором стала Росія, яка веде загарбницьку війну проти України. Для нас це справжній шок, але це все тому, що ми дивимось не реалістично на наше життя. Тому погляд християнина повинен бути реалістичним і усвідомлювати, що ніяке міжнародне право не може стримувати соціальний гріх народу, якщо сам народ не готовий до рішучих змін в своєму житті.

Що ж робити християнам під час війни? У чому полягає їх відповідальність? Ми вже вияснили, що війна це та реальність, яка є складовою частиною світу в якому ми живемо. Тепер необхідно говорити про дії християн.

Перше, на що необхідно звернути увагу – це на необхідність бути духовно здоровими в цей час. Святе Письмо говорить про проблему яка станеться в останні часи перед Його другим приходом – «через поширення беззаконня охолоне любов багатьох...» (Мф. 24:11). В нагірній проповіді ми знаходимо заклик Христа – «любити своїх ворогів» (Мф. 5:44), як антитезу до ненависті до ворогів. Цікавий момент, що в Старому Завіті ми знаходимо заклик тільки – «любити ближнього як самого себе» (Лев. 19:18) і ми не знаходимо заклик – «ненавидіти свого ворога». Цей заклик до ненависті своїх ворогів, про який знали слухачі Ісуса був їм знайомий завдяки настановам рабинів, які таким чином пояснювали складні тексти Святого Письма. Але як такого заклику ми не знаходимо в Святому Письмі. Тобто Сам Бог не на стороні ненависті.

Чому ж для нас заклик «любити ворога» сприймається дуже важко? Цей заклик дуже важко сприймається тому, що ми сприймаємо любов як велике почуття. Ми підсвідомо не розглядаємо поняття любов як раціональний вчинок, як наше рішення. Для нас це почуття. І тому, таке розуміння любові не співпадає з реальністю. Ми запитуємо себе, як ми можемо любити свого ворога? Тим більше, що цей ворог дуже конкретний, це росіянин? Зрозуміло, що романтичних почуттів та теплих відчуттів зараз практично неможливо знайти в своєму серці, але нам необхідно розпочати роботу в своєму серці над тим, щоб зрозуміти, що любов це не тільки відчуття, але і відповідальний вибір людини. І тоді ми зрозуміємо, що безумовна любов зможе розширити свої кордони дії не тільки на ближнього, але і на ворога. Це зусилля необхідно робити постійно, щоб не впадати в відчай або в ненависть.

Необхідно зрозуміти, що безумовна любов, а саме про таку любов до ворога говорить Христос в нагірній проповіді, це відмова від негативних

почуттів. Тобто любов до свого ворога може виявлятися в рішенні не віддаватися негативним почуттям ненависті, але причин до природнього відчуття любові до ворога також не має. Це любов без відчуттів. Ми стри- муємо себе від деструктива ворожнечі, але і розуміємо, що росіян любити не має за що... З іншого боку, безумовна любов – це не тільки заклик Бога бути такими як Він, але і шлях до духовної досконалості. Саме через цей шлях і проходимо ми українські християни в XXI столітті.

Але ми можемо настільки розчаруватися життю в цьому світі, що пере- станемо любити своїх ближніх і тим більше ворогів. А любов до ближ- нього – це і є основний показник духовного здоров'я християнина. І хоча зараз ми бачимо великий підйом активності щодо допомоги і волонтер- ського руху, але вже зараз починають говорити про втому від війни. Ми вже хочемо її завершення, а кінця в цьому страшному апокаліптичному фільмі не має і в недалеко зримому майбутньому не буде. І тому нам необ- хідно постійно відновлювати своє рішення щодо любові до ближнього в своєму серці постійно.

Друге, нам необхідно продовжувати молитися про мир і припинення війни. Заклик апостола Павла до Тимофія про необхідність «звершувати молитви, благання, прохання, подяки за всіх людей, за царів і за всіх, хто при владі, щоб нам жити тихим і спокійним життям – в усякій побожності і чистоті» (1 Тим. 2:1-2), – стосується і нас. Ми хочемо тихого і спокійного життя, а для цього нам необхідно постійно молитися за людей при владі.

Контекст цього листа до Тимофію від апостола Павла такий: час прав- ління Римською державою імператором Нероном. Цей імператор ввійшов в історію тим, що був не ефективним правителем, який спричинив полі- тичну кризу. Для християн це був дуже важкий час, бо саме під час прав- ління Нерона відбулося перше велике гоніння на віруючих у Христа. Саме під час його правління були страчені два «головних» апостола – Петро і Павло, як про це говорить церковна традиція. Доречі, про цих двох апо- столів більше за все ми читаємо повідомлень в книзі Дій апостолів. Але, саме тоді, коли при владі не ефективні лідери, Святе Письмо закликає нас молитися про них.

З іншого боку, наше «спокійне» життя може прийняти екзистен- ційний вимір, це коли спокій нашого духа ніщо не може змінити. Ми розу- міємо, що сталий мир між народами буде тільки тоді, коли Христос буде правити над царствами і коли всі народи будуть підкорені Йому. Про це ясно говорить апостол Павло до коринтян (1 Кор. 15:28). Але це все май- бутнє і ми знаємо, коли це прийде, тому нам необхідно підтримувати спокій духа під час великих геополітичних змін саме молитвою про мир до Всемогутнього Бога.

Нам потрібен мир, тим більше що ми звикли до нього. Повномасш- табна війна Росії проти Україна, перша в Європі після 1945 року. І ми

дійсно не знаємо як себе поводити в цих змінених умовах, забуваючи що мир між країнами може принести тільки Господь, а ворожнечу між народами неможливо закінчити тільки військовими діями.

Третє, нам необхідно навчитися не прив'язуватися до матеріальних основ цього світу. «Маючи їжу і одяг, цим будемо задоволені...» (1 Тим. 6:7-8), бо ми «нічого не принесли у світ і нічого не можемо винести...». Зрозуміло, що нам важко залишати те, що ми придбали.

Будинок, квартиру, машину, як і інше майно ми не заберемо з собою у потойбічний світ, тому краще не прив'язуватись до нього. Але як налаштувати своє серце, щоб бути задоволеними і тоді, коли ти бачиш руйнацію свого будинку, квартири, машини та іншого майна?

Зрозуміло, що нам треба навчитися цьому, хоча це дуже важко і потребує великої довіри до Бога. Але необхідно пам'ятати, що всі через це проходять, хто раніше, а хто пізніше. Тому задоволеність тим, що в нас є на даний момент і можливість дякувати Бога – це те, що нам допомагає залишатися людьми в цей скрутний час. Задоволеність – це якість, яка є дефіцитом в сучасному світі. Але вона не заважає нам бути активними в тому, щоб набувати не тільки одяг і їжу, але і інші матеріальні блага. Просто не триматися за них, не робити їх сенсом свого життя, але при можливості прагнути всього що приводить до повноти життя.

Висновки

◆ Ми живемо в дуже важкий час, коли відчуваємо війну не з екранів телевізорів, а безпосередньо у житті. І тут ми стикаємося з необхідністю бути християнами під час війни. Бути християнином не означає, що він не страждає і не відчуває болю. Ні. Це означає тільки те, що він робить і що говорить, коли відчуває біль і страждання.

Від християнської відповідальності залежить не тільки існування в цьому світі, але і перемога в війні. Ми прагнемо сталого миру, але ми розуміємо, що це можливо тільки завдяки перемозі. З іншого боку, ця перемога не приходить швидко і її необхідно дочекатися і бути готовими до неї.

Говорячи про відповідальність християн під час війни, нам необхідно розуміти, що ми живемо в новій реальності, що нам необхідно орієнтуватися на всі тексти Святого Письма, які говорять нам про те, як поводитись Божим людям під час війни. Також нам необхідно пам'ятати про три важливі якості – нам необхідно продовжувати любити ближніх і ворогів, нам необхідно продовжувати молитися за людей при владі і нам необхідно бути задоволеними тим, що ми маємо. Любов, молитва і задоволення, це те, що нам необхідно в першу чергу під час війни, щоб бути християнином і людиною міцного та високого духу. В цьому всьому і є відповідальність християн під час війни.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Василенко, В. На війні як на війні. – К.: «Темпора», 2020. – 292 с.
- Джеджора, О. Історія європейської цивілізації. – Львів: Видавництво ЛБА, 1999. – 448 с.
- Іваськів, Й. Український народ і християнство. – Харків, 2005. – 304 с.
- Еко, У. Средние века уже начались. <https://web.archive.org/web/20140620204317/http://anthropology.ru/ru/texts/eco/midages.html>
- Кралюк П. Чи є росіяни християнами? І чому військові Росії нищать православні храми? <https://www.radiosvoboda.org/a/tserkva-viynarosiya/31884437.html>
- Ледд, Дж. Богословие Нового Завета. – СПб.: «Библия для всех», 2003. – 800 с.
- Ледерак Джон Пол. Розбудова миру. Стале примирення в розділених суспільствах. – К.: «Дух і літера», 2019.
- Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. – Харків, Видавництво «Клуб сімейного дозвілля», 2019. – 496 с.
- Солженицин А.И. Один день Ивана Денисовича. – СПб.: Издательская группа «Лениздат», 2012.
- Бердяев Н. А., Лосский Н. О. Русский народ. Богоносец или хам? — Москва: Алгоритм-издат ООО, 2014.
- Пророчества о России. https://www.youtube.com/watch?v=6zohjPDp_sQ
- Проханов И. С. В котле России, 1869-1933 : Автобиограф. с изложением основных фактов движения евангельских христиан в России. – Chicago: Всемир. союз евангел. христиан, 1992. – 263 с.
- Дейнека П.П. Восприятие великой страны. – М.: Ассоциация «Духовное возрождение», 2002. – 64 с.